

düşünce•kültür•siyaset

Ummran

aralık • 2021 • 328 • 18₺

VEFATININ 100. YILINDA SAİD HALİM PAŞA'YI YENİDEN DÜŞÜNMEK

BUHRANLARIMIZ, ARAYIŞLAR VE FİKRİ BENZERLİKLER

SAİD HALİM PAŞA VE YENİ YÖN ARAYIŞIYLA
KURTULUŞ ÇABASI
TEMEL HAZIROĞLU

SAİD HALİM PAŞA'NIN
SİYASET VE DEVLET ANLAYIŞI
MEHMET EDİP BEKİ

SAİD HALİM PAŞA'NIN BATILILAŞMAYA BAKIŞI
HİLMİ TÜRKYILMAZ

SAİD HALİM PAŞA VE EMİLE DURKHEIM
MEHMET FURKAN ÖREN

SAİD HALİM PAŞA VE ZİYA GÖKALP'TE
BATILILAŞMA SORUNU
AHMET ÇAPKU

ZOR ZAMANDA ÇIKIŞ YOLU
ARAYAN BİR DÜŞÜNÜR
ÖMER KANTARCI

Mütefekkir-Şair
Sezai Karakoç'un Ardından
Metin Onal MENGÜŞOĞLU
Cahit KÖYTAK
Mehmet AKİPAK

BURHANETTİN CAN
TANRI OLMAYA(!) OYNAYAN
21. ASRİN FİRAVUNLARI

ERCAN YILDIRIM
EKONOMİ DE
BEKA'YA DÂHİLİ

İLHAN AKKURT
GLASGOW İKLİM
DEĞİŞİKLİĞİ KONFERANSI
ÜZERİNE

METİN ALPASLAN
YÜZLEŞMEK,
HESAPLAŞMAK,
HELALLEŞMEK...

EKONOMİ DE BEKA'YA DÂHİL!

ERCAN YILDIRIM

Türkiye, Batı medeniyeti maddi bakımdan yükseldikçe beka korkusu yaşamaya başladı. Elbette dünyanın her yerinde olduğu gibi dış güçlerle iç güçler birleşerek operasyon yapıp, manipülasyonla, tekelleşmeyle, faizcilikle ülkeleri kısıp alır. Bu baskı ülke içinde birlik ve beraberliğin sağlanması, iradenin ortaya konması, mutabakatla çözümlenebilecek sorun. Türkiye'nin esaslı problemi insan unsurundan, özellikle bir devletin asıl taşıyıcı omurgası olan elitlerinden ileri geliyor.

Karlofça'dan sonra beka sorunuyla karşı karşıya geldik; aslında gerçek beka kaygısına 19. yüzyıldaki yenilgilerden Ruslar-İngilizler-Almanlar arasında geçen himaye arayışlarından sonra düştük. Bekayı iliklerimize kadar Balkan savaşlarında Edirne'nin elden gitmesinin ardından yaşadık. Öncesinde Çatalca ve Kütahya'ya kadar gelen Rus ve Kavalalı Mehmet Ali Paşa güçlerinin karşısında durabilecek bir ordumuz, diri ve dirençli bir milletimiz kalmamıştı. İnsanlar İstanbul idaresine gözlerini dikmiş, onların "şapkadan tavşan çıkarma"sını bekliyordu.

Abdülhamit Han pazarlıklarla, ince siyasetle İmparatorluğun ömrünü uzattı, İttihatçılar çaresizliği özgüven ve İmparatorluk asaletiyle siyasallaştırarak can havliyle son bir atak yaptı fakat dünya sistemiyle mücadele edebilecek kapitalizmin bir öteki'si yoktu ortalıkta. Alman ittifakından gelen modern silahlar Çanakkale'yi kurtarmamızı sağladı ama ne bilimde ne kapitalist iktisat teori ve uygulamalarında, yeryüzünü bir yöne çeken yeni sınıflarda, kültürde Müslümanların esamisi okunmuyordu.

İmparatorluktan en son Müslüman unsurlar da ayrılınca Anadolu'da yalnız, bitkin, kısıtlanmış bir av gibi kalakaldığımızı hissetmeye başladık. Yine tükenen, kul olarak tükendiğini zannettiğimiz ihtimaller yeni mümkünleri zuhur ettirdi; elimizde İslâm, Rus Müslümanlarının getirdiği ulusçu-Türklük, Anadolu'da kök salma iradesi kaldı.

CUMHURİYET İDARESİNİN BEKA TANIMI

Cumhuriyet bu esaslar üzerinde kurulurken bekayı sağlamak için Batılılaşma ideolojisini Kemalizm olarak doktrine etmeyi, böylece İmparatorluğu doğuran, kapitalizme bilkuvve alternatif getiren İslâm'ı baskılamayı tercih etti.

Beka sorununa karşı iki tez aynı kök üzerinden mücadeleye başladı, Kemalist seçilmişler İslâm'ı bastırmayı, genel millet varlığı ise İslâm'ı modern bir ideoloji biçiminde örgütlemeyi beka sorunumuza panzehir görüyordu... fakat bu savaşı dünya sisteminin desteklediği idareciler kazandı.

Kemalizm'in şekillendirdiği dost-düşmanlarla, yol verip yasakladıkları beka kaygısının Cumhuriyet dönemindeki ana güzergâhlarını belirledi. Laiklik, aydınlanmış ve Kemalistlerce seçilmiş bireyler, İmparatorluk dönemindeki her tür geleneğe muhafet eden dost güçler Türkiye'nin bekasını sağlayacak unsurlar diye tanımlanırken, ebedî varlığımız için tehdit görülen İslâmcılık, komünizm, bölücülük düşman; pan-İslâmizm, pan-Türkizm, enternasyonal sosyalizm yasak kapsamına alındı. Sınırlar bu süreçte Misâk-ı Milli'ye değil dünya sisteminin onay verdiği hâline göre "delinemeyecek", "bir karış toprak" feda edilemeyecek şekilde kutsallaştırılarak bâki kılınmıştır. İngiliz devlet adamlarının Tanzimat'ta "Türkleri Orta Asya'ya sürme" retoriği kayıplara, yenilgiye, çöküşün merkezine yerleşti. Artık devlet ürkek bir vahşi hayvan gibi sürekli huzursuz, kaygılı, şüpheli tutumla tetikte gezmeye, tanımlayamadığı, tanımadığı her unsura beka sorunu açacak gözyle yaklaştı, yenilgi kültürü millet ve devlet hayatının ortalamasını teşkil etti.

BEKANIN EKONOMİ CEPHESİ

Millî bilinç dışında, hafızada yalnız devletin veya vatan toprağının elden gitmesi bulunmaz; yokluk yılları, jandarma aracılığıyla “ekin”e el konulması da var. Türkiye’de beka kaygısı açlık, yokluk ve güvenle bir arada gelişir. İnsanların siyasi davranışları da aç kalma, yoksunluk duygusunun dozuna göre şekillenir.

Aslında Türkiye’de ideolojilerin vurguladıklarının ötesinde milletin devletten beklentileri çok da yüksek değildir; enikonu sınıflı bir toplumuz, Osmanlı ile belirlenen sınıflar yani reaya-yöneticilere dayalı basit farklılaşma Cumhuriyet döneminde hatta neoliberal dünyada bile devam ediyor. Modernizmle, kapitalist ilişki biçimleriyle kendini gösteren yeni sınıflar, üretim araçlarına bağlı olarak hiçbir zaman şekillenmedi bizde, ne Batı’daki gibi burjuva sınıfı ne proleterya ne de entelijansiya belirginleşti. Çünkü Lale Devri’nde başlayan ama “iç ve dış güçlerin” iş birliğiyle ortadan kaldırılan imalat, üretim, fabrikasyon altyapısı bir daha kurulamadı. İttihatçılar millî sermaye ile burjuva teşekkül ettirmeye çalışsa da klasik *kerim devlet* seçilmişlerinin modern versiyonlarından öteye geçilemedi. Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki “üç beyaz”, pamuklu, un, şeker fabrikaları ötesinde ağır sanayi sürekli darbe gördü, Nuri Demirağ gibi pek çok örnek şimdilerde savunma sanayinin gelişimi anlatırken sıralanıyor.

Kapitalist dünya sisteminin ne altyapısı ne toplum ve devlet mekanizması kurulamadığı için Türkler her şeyi devletten bekler, devlet de halkın her şeyi devletten beklemesini ister zaten. Bu iç içelik beka konularının özdeşleşmesini getirir. Toplumun devletten yüksek beklentileri bulunmaz, mesela adil gelir dağılımı için kavga vermez, erdem ve yüksek iyi için tutum belirlemez; rahat bir yaşam, devlet katında tanınma, elde edebilirse ayrıcalıklar, güvenliğin sağlanması kâfidir. Cihan harpleri, Anadolu’nun işgali, Kıbrıs Harekâtı yılları millî hafızada ekonominin sebebiyet verdiği en derin yaraları açtı. Ekonomi beka sorununun bir tarafına bu yüzden yerleşir her zaman... 2000’li yıllarda “anayasa kitapçığı”nın yol açtığı kriz kadar akabinde şekillenen ekonomik refah dönemi de yeni bekaların kapısını araladı. Şimdilerde iktisadi yapının bozulmasıyla yine bir kriz ve bilinç dışının kötü izleri açığa çıktı.

YOKLUK DEĞİL VARLIK DA BEKA SORUNU!

Türkiye Özallı yıllarda 70’lerdeki döviz ve enflasyon krizini istikrara kavuşturarak birbirine denkleştirdi. Özal ile liberalizme geçilse bile neoliberalizmin tüm mekanizmasının kurulması 1990 ve 2000’lere kaldı. Türkiye küresel ekonomiye döviz mevzuatı, doların rezerv para olmasını kabullenme, küresel şirket yatırımları, yurtdışından borçlanma, borsa ve faizi enflasyonun üstünde

görme anlayışına yani cari neoliberal dünya sistemine entegre oldu.

Kemal Derviş’in makro istikrar programıyla faizi yüksek tutan, FED’in yüksek likidite yani sıcak para politikasına dayalı neoliberal usulü en uç noktalarına kadar kullanıldı. Türkiye belirgin bir refah ve konfor atmosferine sosyal yardımlardaki ciddi harcamaları vasıtasıyla da ulaştı.

Milletlerin karakterlerine eko-politik alışkanlıklar da tesir eder, nasıl yokluk zamanlarında kanaatkârlık, azla yetinme, tasarruf, temel ihtiyaçları karşılama, lükse ulaşmama davranışlara yansırırsa, millî gelir ve sosyal politikaların arttığı, istikrarın sağlandığı 2018’e kadar da her tür lüks tüketim ürünlerine erişim, dünyada üretilenlere eşanlı sahip olma, zar-zor geçinme yerine “döke saça tüketme”, en kalitelileri elde etme gibi davranışlar varoluşsal bünyeye, kültüre, gündelik hayata yerleşti.

2018 ile beraber gelişen yeni iktisadi kriz, salgının yol açtığı küresel enflasyonun Türkiye’de fiyatları yükseltmesine tesiri, enerji buhranı, siyasal alanı ciddi biçimde etkileyecek hatta belki de pratik siyasi tercihler nedeniyle değiştirip dönüştürecek. Enflasyonun yükselmesi, istikrar kazanan zamlar 2023 seçimlerinde iktidar aleyhine portre ortaya koyarsa Türkiye yalnız ekonomide değil siyasal alanda, dış politika tercihlerinde, kültür-politikte de bariz dönüşümlerle karşı karşıya kalabilir. Nasıl 2001 krizi yeni bir siyasi hareketle Türkiye’yi değiştirdiyse 20 yıl sonraki yeni bir bunalım bu sefer tam ters istikamette kamusal alanı şekillendirebilir.

Dünya sistemi bireylerin zihniyetini, davranışlarını, zevklerini belirleyecek eko-teo-kültür-politik ortamı belirler; 2013 sonrası Türkiye kadar dünya için de kritik bir virajdı. FED, 2013’e kadar iktidarın uyguladığı politikaları da belirleyen yüksek kredilendirme ve likidite uygulamasına son verdi. 2018 ile beraber yeniden sıcak para ve kredilendirmeye geçen FED sonraki yıllarda dalgalı politikalarla Türkiye’yi de içine alan ciddi buhranlara yol açtı.

Türk ekonomisinin kırılmalılığı makro istikrar programlarına rağmen cari açıkla büyüme stratejisinden ileri geliyor. Sıcak paranın yani dış yatırımların 2013’teki Gezi ile kesintiye uğraması, günden güne geri çekilmesi beka sorunları doğurdu. Gezi, 17-25 Aralık, 15 Temmuz ve hendek hadiselerinden Rahip Brunson sorununa kadar siyasi bekanın bir tarafında ekonomi de bulunuyordu.

Beka korkusunun siyasi hayatta dillendirilişi umumiyetle 15 Temmuz sonrasına rastlar. Bir siyasi dil olarak beka bu tarihten evvel yoğunlukla zikredilmese de millet hayatında içten içe yer buluyordu. İstikrarı-kazanımları koruma 2015’te seçimleri domine ederken bilhassa ekonomik refahın yüksek seyrettiği 2013 öncesinde de çözüm süreci, açılımlar, Gülen hareketiyle ilişkiler, Cumhuriyet Mitingleri’nin verdiği mesajlar karşılıklı beka

kapsamında değerlendirildi. Dolayısıyla iktisadi vaziyet iyiye de kötüye de ülkede beka kaygısı yükselebiliyor.

YENİ BİR EKONOMİK PARADİGMA MÜMKÜN MÜ?

Salgın konjonktürünün tetiklediği, hâli hazır küresel ekonomi buhranına yönetimin politikaları da eklenince enflasyon arttı, halkın alım gücü düştü, orta sınıf eridi, üst sınıf ve 2000 öncesi İstanbul büyük burjuvazisi mevzi kaybetmediği gibi daha da semirdi. Alt gelir gruplarının sosyal politikalarla ayakta durması neoliberal dünyada ciddi bir "sapma"yı işaret ediyor.

Son aylarda faizlerin düşürülüp döviz kurunun yükselmesiyle açığa çıkan "üretim ekonomisi" tartışmaları da aslında evvelce çatılmış, planlanmış, alt yapısı kurulmuş bir hazırlığın neticesini yansıtıyor. Daha çok 15 Temmuz sonrası politik tutumlara küresel sermayenin tepkisi, Biden yönetiminin Türkiye'yi kendi hâline bırakması, çok uluslu şirketlerin yatırım yapmamasından ileri gelen bir mecburiyet içeriyor.

Mecburiyet etiği Çin modelini ufka yerleştirirse de, Türkiye'nin dünyanın bir milyonuncusu olabilecek bir sosyal-toplumsal tabanı bulunmuyor. Çinliler devlet kapitalizmine geçip, küresel şirketlerin ameliğini yaptıklarında 50-100 dolardan fazla kazanmıyordu, bizde millet ciddi bir standart yakaladığı için emek-yoğun, zahmetli, alt işlerde yalnızca göçmenler çalışıyor. Üstelik Korkut Boratav'ın da belirttiği gibi yeni ekonomi anlayışı neoliberal politikaları reddederken aslında o kurumların hâlâ tek iktisadi düzeneğimiz olması ciddi bir çelişkiyi barındırıyor. Faizlerin 4 puan düşmesine rağmen hazine tahvillerinin yani devlet borçlarının da 4 puan yükselmesi, küresel ekonomiye bağlı Türkiye'nin Venezuela, Küba, İran, Kuzey Kore gibi kapalı ekonomi uygulayamayacak kadar stratejik, etkileşimli bir coğrafyada ve girişimcilikte olduğundan ileri gelir. Almanya gibi bir sanayi devinin alt üretim kollarını, parça tedarikini Türkiye'den yapması bu potansiyeli ve ilişkilerdeki giriftliği çok net anlatır. Dünya sistemiyle bu gel-git ilişkisi beka kaygılarını kalıtmaya yetiyor.

Süreç aynı zamanda sistem meselesinin ülkenin en başat problemlerinden olduğunu gösteriyor. Sistem sorununun iki yönü var, birincisi, yerleşik düzeni yürüten mekanizmaların şahıslara bağlılığı kimi zaman olumlu, kimi zaman ciddi sorunlu bir konu. Herhangi bir kurumda, devlet nizamının devamlılığında işlerin kişilere bağlı olmadan, gelen gidenden etkilenmeden yürümesi, makine işleyişi Tanzimat sonrasında ortadan kalktı. İstikrar, büyüme, güçlenme, asgari düzeyde işlerin yürümesi şahısların inisiyatifine kaldı.

Klasik Osmanlı devlet çarkında sistem asıldı, göreve kim gelirse gelsin, kurumlar nizami şekilde işlemeye devam ederdi. Modernizmle beraber,

yeni tür bürokrasi, kapitalizme entegre olmaya çalışan yeni zihniyet ve müesseselerle yavaş yavaş sistem yerine şahıslar öne çıkmaya başladı. Zaten beka sorunlarının çıkışıyla sistemin bozulması da aynı döneme denk gelir. Sistemden, nizami olandan üstünün baskılarına rağmen taviz vermeyen idareciler-memurlar yerine, ehliyeti bulunmadığı hâlde sırf ihsan edene müzahir olacağı için tercih edilenler İttihat Terakki ve Cumhuriyet idaresinde arttı, artık yeni düzende, sık sık sistem, yönetmelik, nizamname değiştirme, nizam yerine şahısların inisiyatiflerini artırma öne çıktı. Beka kaygılarının yükselmesinde kamu düzeninin bu sürümünün de etkisi yüksek.

İkinci manada ise daha makro bakışla kamu düzeni önemli... Türkiye modernleşmeden itibaren yasalarını uyumlu kılmaya çalıştığı küresel sistemle gerilimli ilişkiler yaşadı, yaşıyor. Hem Avrupa ülkelerinin hukuklarını devşirmeye çalışıyor hem kendi dinamiklerini gözetme, aradan bir yol bulma uğraşı veriyor. İthal ikameden neoliberalizme ekonomik tercihler de aynı sorunla mukayyet... Kendimize özgü bir ekonomi programı geliştirme fikri hep bulursa da tüm kılcallarıyla piyasamız, küresel akıntının en önünde gidiyor aslında.

Türkiye'nin beka meselesinin bir yerinde de gençler ve talepleri yer alıyor. Her ilde üniversite bulunması, mezunların alanlarında işsiz kalmaları, üniversite bitirenlere artık göçmenlere teklif edilen işlerin gösterilmesi, genç istihdamı, 2018-2020 arasında 3 milyon gencin çalışma hayatına katılmasına karşın istihdamın 380 bin azalması siyasi beka unsurlarını gölgede bırakacak düzeyde... Bu köklü problemlerin ülkede likidite fazlası bulunduğu yıllarda çözülmesi, kaynakların inşaat gibi yüzgezer alanlara nakli yerine kalıcı, köklü sektörlerle yatırıma dönüştürülmesi gereği çok önemliydi, mümkün olmadı. Teknoloji geliştirme, dijital yeni sektörlerle, üretimi artırıp çeşitlendirecek alanlara yönelmeme sıkıntıyı artırdı. Ağustos böceği, karınca meselindeki karınca olabilme ihtimali ortadan kalktı.

Türkiye, Batı medeniyeti maddi bakımdan yükseldikçe beka korkusu yaşamaya başladı. Elbette dünyanın her yerinde olduğu gibi dış güçlerle iç güçler birleşerek operasyon yapıp, manipülasyonla, tekelleşmeyle, faizcilikle ülkeleri kısaca alır. Bu baskı ülke içinde birlik ve beraberliğin sağlanması, iradenin ortaya konması, mutabakatla çözümlenebilecek sorun. Türkiye'nin esaslı problemi insan unsurundan, özellikle bir devletin asıl taşıyıcı omurgası olan elitlerinden ileri geliyor.

Erdem, yüksek iyi, en önemlisi Allah korkusu içine işlemiş güzideler beka sorununu giderir; yükümlülüklerini şahsi macera ve ikbaline endeksleyen, beka korkusu yayarak kendi varlığını mutlaklaştıran, hakkı bildiği, hakikati gördüğü hâlde işlerinin bozulmaması için susanlar Türkiye'yi ve ümmeti çöküşün eşğine getiriyor.